

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«Особливості формування просодичної сторони мовлення у
дошкільників із стертою дизартрією»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи soL2-M23z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Анастасія МАКАРЕНКО

Керівник:
Вадим ЛЕВИЦЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Олег ОПАЛЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський, – 2024 р.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Узагальнений аналіз літературних джерел щодо проявів дизартрії у дітей дошкільного віку	
1.1. Симптоматика та класифікації дизартрії.....	6
1.2. Етіологія та симптоматика стертої дизартрії.....	10
1.3. Просодичні компоненти мовлення, їх розвиток у онтогенезі.....	17
1.4. Особливості просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією.....	25
1.5. Огляд методик формування просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією.....	28
Висновки до розділу.....	38
Розділ II. Обґрунтування та зміст констатувальної та формувальної частини експериментального дослідження	
2.1. Дослідження стану просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією.....	41
2.2. Опис результатів констатувальної частини дослідження.....	44
2.3. Формувальний етап. Робоча програма формування просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією.....	48
2.4. Контрольний експеримент та аналіз результатів дослідження.....	59
Висновки до розділу.....	65
Висновки.....	70
Список використаних джерел.....	75

Вступ

Актуальність дослідження. Педагоги закладів дошкільної освіти створюють модель педагогічного процесу, обираючи парціальні програми, технології, а також методи та прийоми роботи з дітьми дошкільного віку.

Глобальні зміни у соціально-економічних і політичних сферах, що пов'язані з реформуванням та модернізацією різних галузей спрямовані на підвищення уваги до надання освітніх та корекційно-розвивальних послуг з метою забезпечення соціальної інтеграції та життєвих потреб осіб із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема із порушеннями мовленнєвого розвитку.

Стерта дизартрія є поширеним порушенням мовлення, яке часто зустрічається у логопедичній практиці. Основною ознакою тут виступає враження просодичної сторони, а саме: погана дикція, невиразне мовлення, спотворення та заміна звуків у складних за складовою будовою словах та ін.

Стерта дизартрія є порушенням мовленнєвого розвитку, що виражається у розладах фонетичного та просодичного компонентів мовленнєвої функціональної системи та виникає, як наслідок невираженого мікроорганічного ураження головного мозку.

Дослідження мовлення дітей у закладах дошкільної освіти показали, що у старших групах від 40 до 60% дітей мають відхилення у мовленнєвому розвитку, і стерта дизартрія посідає у списку цих порушень одне з перших місць. У групах для дітей із загальним недорозвитком мовлення у близько 50% дітей зафіксовано стерту дизартрію, а у групах для дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком ця цифра дорівнює 35%. Діти, які мають стерту дизартрію, потребують тривалої, систематичної індивідуальної логопедичної допомоги.

Питання вивчення дизартрії у дітей та напрямки корекційної допомоги розглядалися у наукових доробках вітчизняних та зарубіжних вчених (О. Архіпова, Л. Бадалян, Л. Белякова, О. Винарська, А. Голуб, Л. Дідкова, Л. Лопатіна, І. Мамайчук, О. Правдіна, Н. Пахомова, О. Приходько, М. Шеремет

та ін.). На сучасному етапі в Україні слід згадати праці: Н. Гаврилової, В. Галущенко, Л. Дідкової, В. Кондратенко, С. Коноплястої, Т. Кудярьської, І. Мартиненко, І. Марченко, Л. Мороз, Ю. Пінчук, Ю. Рібцун, Н. Савінової, Н. Пахомової, В. Тарасун, В. Тищенко, О. Ткач та ін.

Ускладнює ситуацію відсутність єдиного термінологічного підходу до позначення цього порушення мовленнєвого розвитку. В даний час існують терміни: "стерта дизартрія", "м'яка" дизартрія, "дизартричний компонент", "мінімальний дизартричний синдром", "мінімальні дизартричні розлади", "легкий ступінь дизартрії", і всі вони суб'єктивно трактуються цілим рядом авторів. Накопичено великий теоретичний матеріал з проблем етіології, симптоматики різноманітних клінічних проявів немовленнєвих та мовленнєвих порушень при стертії дизартрії.

На сьогоднішній день підвищення ефективності корекційної логопедичної роботи з усунення порушень мовлення у дітей з клінічним діагнозом «дизартрія» є однією з актуальних проблем логопедії. Вищевикладене зумовило вибір тематики кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є обґрунтування (на базі дослідження), розробка та апробація програми логопедичної роботи з формування просодичної сторони мовлення дошкільників зі стертою дизартрією.

Об'єкт дослідження: мовлення дошкільників зі стертою дизартрією.

Предмет дослідження: особливості формування просодичної сторони мовлення дошкільників зі стертою дизартрією.

Гіпотеза дослідження: відповідно до структури порушення у дошкільників зі стертою дизартрією має місце недорозвиток просодичної сторони мовлення. Подолання цих недоліків можливе з допомогою застосування у логопедичній роботі спеціальної програми розвитку сприйняття та відтворення ритму, інтонації, логічного наголосу, що матиме позитивний корекційний ефект.

Завдання дослідження:

- ☐ вивчити психолого-педагогічну та логопедичну літературу з проблематики дослідження;
- ☐ розробити методику констатувальної частини дослідження;
- ☐ виявити особливості розвитку просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією;
- ☐ розробити, представити та апробувати програму з формування просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією;
- ☐ обґрунтувати, сформулювати та представити висновки проведеного дослідження.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися **методи дослідження:** аналіз літературних джерел з проблематики дослідження, аналіз анамнестичних відомостей, вивчення психолого-медико-педагогічної документації, узагальнення та систематизації отриманої інформації, спостереження, педагогічний експеримент, наукового узагальнення результатів дослідження.

Елементи наукової новизни полягають в уточненні значення розвитку сприйняття та відтворення ритму, інтонації, логічного наголосу у процесі корекції просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливостях використання практичних матеріалів у логопедичній практиці організації корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками зі стертою формою дизартрії логопедами, вихователями, батьками дітей.

База дослідження: заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №5 «Мальва» м. Чернівці, Чернівецької міської ради.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається із вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

Висновки

Стерта форма дизартрії є одним з поширених порушень мовленнєвого розвитку, вона проявляється у розладах просодичного та фонетичного компонентів мовлення, утворюється як наслідок невираженого мікроорганічного ураження головного мозку та супроводжується легкими, своєрідними порушеннями іннерваційної недостатності органів артикуляції.

Просодика є сукупністю ритміко-інтонаційних засобів мовлення і включає такі компоненти: інтонацію, темп і тембр, мелодику, ритм, силу і висоту голосу, мовленнєве дихання, милозвучність, паузацію.

Дітям зі стертою дизартрією важко відтворити інтонаційні структури, складно їх диференціювати. Причиною просодичних порушень у дітей зі стертою дизартрії є патологія еферентної та аферентної ланок управління інтонацією та просодикою в цілому.

Генетично просодичні засоби мовлення є більш ранніми ніж словесні. У дитячий період такі просодичні засоби, як модульовані звуки гуління та белькотіння, інтонований крик і т.д. служать засобами спілкування та вираження стану дитини. Просодичні прояви, що виражаються у вигляді емоційно-виразних вокалізацій, є передумовою розвитку мовлення дитини.

Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №5 «Мальва» м. Чернівці, Чернівецької міської ради. В експерименті взяли участь 20 дітей зі стертою дизартрією, які відвідують старшу логопедичну групу у віці 5,5-6 років. У випадковому порядку діти були поділені на 2 однакові за чисельністю групи: контрольну та експериментальну.

Мета констатувального етапу полягала у вивченні рівня просодичної сторони мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією на початковому етапі дослідження. На цьому етапі вирішувалися такі завдання:

- Провести відбір методик для проведення констатувального етапу дослідження у дітей дошкільного віку зі стертою дизартрією з вивчення вміння

сприйняття та відтворення ритму, сприйняття та відтворення інтонації, сприйняття та відтворення логічного наголосу, модуляції голосу за висотою та силою.

- Виявити особливості сформованості просодичних компонентів мовлення у дошкільників зі стертою дизартрією.

У ході дослідження було виявлено низку особливостей просодичної сторони мовлення в дітей із дизартрією:

- погано сприймають інтонацію;
- припускають помилки при відтворенні інтонації;
- з помилками сприймають логічний наголос;
- погано відтворюють логічний наголос;
- слабкість у модуляції голосу за силою та висотою.

Логопедичне обстеження дітей з дизартрією має декілька етапів, збір анамнезу, діагностика загальної та артикуляційної моторики, обстеження мовленнєвого дихання, темпу, ритму мовлення, діагностика м'язового тону та ступеня рухової активності. Надалі враховуючи порушення рухових та мовленнєвих розладів при дизартрії потрібна корекція рухових порушень, лікувальний масаж, медикаментозне лікування для нормалізації м'язового тону, розвиток загальної та артикуляційної моторики, контроль над мимовільними рухами, гіперсаливацією, розвиток просодичних компонентів мовлення: тембру, сили та висоти голосу, інтонації та ритму.

Напрямки корекційної роботи:

1. Розвиток темпо-ритмічної організації мовленнєвого висловлювання – темпу, ритму мовлення. В рамках цього напрямку проводилися вправи на вимову однієї добре знайомої віршованої фрази помірно, швидко, повільно, з поступовим уповільненням або поступовим прискоренням.

2. Розвиток голосових показників: тембру, сили, висоти голосу. Поетапне підвищення та зниження сили голосу на рахунок (1-5), на перерахування п'яти

предметів, іграшок, над повторенням фраз; звуконаслідування тварин у вимові фрази "голосом звірів": лисиці, жаби, вовка, ведмедя і т.п.;

3. Розвиток мелодики, логічного наголосу, емоційної виразності. Вимова голосних звуків з різною інтонацією (злякано, із загрозою, хитро), фрази з подовженням голосних звуків (з подивом, схваленням, ніжністю); формування логічного наголосу.

При роботі з дітьми зі стертою формою дизартрії необхідно враховувати наступні аспекти:

У дітей порушення просодики впливають на розбірливість, виразність, емоційний малюнок мовлення. Про цей важливий аспект забувають логопеди і працюють лише над виправленням звуковимови, а не над розвитком емоцій. Над елементами інтонації потрібно починати працювати з перших занять (тембр, темп, мелодика мовлення, логічний наголос, ритм, пауза).

Спираємося на фонетичну ритміку. Сукупність рухів тіла та органів артикуляції сприяє зняттю напруженості та монотонності мовлення, яка властива дітям з дизартрією. Розкутість і невимушеність, позитивно впливають і на рухові властивості мовленнєвих органів. Всі вправи, що містять рухи та усне мовлення, на заняттях з фонетичної ритміки спрямовані на нормалізацію мовленнєвого дихання та пов'язаної з ним злитності мовлення, а також на формування умінь змінювати силу та висоту голосу, зберігаючи нормальний тембр без грубих відхилень від норми. На заняттях формують правильне відтворення звуків та їх поєднання ізольовано, у складах та словосполученнях, словах, фразах; відтворення мовленнєвого матеріалу у заданому темпі; сприймання, розрізнення та відтворення різних ритмів; вміння висловлювати свої емоції різноманітними інтонаційними засобами.

Робота з формування в дітей дошкільного віку правильного мовленнєвого дихання передбачає спробу збільшити тривалість і силу немовленнєвого видиху і видиху у процесі фонації звуків, вимови слів і фраз. Для формування

мовленнєвого дихання пропонується дітям, крім фонації звуків, вимовляти на одному видиху невеликі за обсягом жарти-чистомовки, невеликі фрази як відповіді на питання. Слід стежити, щоб діти вимовляли слова на одному видиху, а фрази, що з 6-7 і більше слів, поділяли на відрізки, правильно розподіляючи паузи з урахуванням змісту.

На формувальному етапі експерименту було проведено 23 заняття з розвитку просодичної сторони мовлення у дітей зі стертою дизартрією, по 30 хвилин кожне. Заняття проводилися 2 рази на тиждень та тривали протягом 12 тижнів.

Початок логопедичної корекційної роботи складається з артикуляційних вправ. За допомогою ритму та музики потрібно навчити виконувати артикуляційну гімнастику під рахунок та сильну долю музичного супроводу.

Наступний етап навчання: розвиток контролю за голосом та диханням. Наприклад, руки розводяться в боки на вдосі та зводяться з одночасною вимовою звуку на видиху. Також для розвитку рухливості гортані та м'якого піднебіння використовують вправу з «позіхання», при цьому ніби перебиваючи позіхання закриваючи рот. Вокальні вправи також допомагають контролювати дихання, тривалість видиху. Для цього пропонується дитині проспівати звук на видосі з рухами рук, плавно та тривало. Спочатку використовують тільки голосні потім поєднуючи з приголосними, утворюючи склади, слова. Для розвитку дикції потрібно промовляти з'єднання складів з поступовим прискоренням при цьому використовуючи музичний супровід. Розвиток голосу досягається з допомогою вокалізацій та співу. Спочатку дитина співає без рухів, а потім поєднує з рухами рук.

Всі діти навчилися змінювати гучність голосу, а також могли визначати та інтонувати поступовий рух мелодії знизу вверху та зверху вниз.

У контрольній групі, з якою корекційні заняття не проводилися, ступінь сформованості просодичної сторони мовлення залишилася на тому ж рівні.

У контрольній групі результати не змінилися: високого ступеня сформованості просодики не зафіксовано, дошкільників із середнім ступенем сформованості просодики – 4, з недостатнім ступенем – 2, з низьким ступенем сформованості просодичної сторони мовлення – 4.

Дані свідчать про те, що на контрольному етапі дослідження у 1 дошкільника експериментальної групи високий ступінь сформованості просодичної сторони мовлення, у 5 – середній ступінь, у чотирьох – недостатній ступінь, низький рівень розвитку просодичної сторони мовлення в обстежуваній групі не зафіксовано.

Порівнявши дані двох етапів дослідження, ми спостерігаємо такі зміни: в експериментальній групі дошкільників зі стертою дизартрією з'явилися діти з високим ступенем сформованості просодичної сторони мовлення – 1 дитина, знизилася кількість дітей з недостатнім ступенем сформованості просодичної сторони мовлення, немає дітей з низьким ступенем, а було 4 дітей.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна сказати, що проведена корекційна робота є ефективною, про що свідчать дані контрольного етапу дослідження. Після проведення формувального експерименту помітна позитивна динаміка у просодичній стороні мовлення дітей дошкільного віку: голос став голосніше, діти стали краще інтонувати, зменшилася кількість помилок, покращився тембр.

Список використаних джерел:

1. Бадалян Л.О. Детские церебральные параличи / Л.О. Бадалян, Л.Т. Журба, О.В. Тимонина. – Киев: Здоровье, 1988. – 328 с.
2. Березан О.І. Неврологічні основи логопедії: Навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010100 – «Корекційна освіта» / О.І. Березан. – Полтава: Друкарня ПП Ткалич А.М. – 2008. – 92 с.
3. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН – 1998. – 204 с.
4. Винарская Е.Н., Пулатов А. М. Дизартрия и ее диагностическое значение в клинике очаговых поражений мозга. / Е. Винарская, А. Пулатов – Ташкент: Мектеп, 1987. – 435 с.
5. Галущенко В.І. Сучасний підхід до комплексного обстеження та планування корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми дизартриками // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 18. – С. 34-36.
6. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 223 с.
7. Голуб А.В. Історичний аспект проблеми дизартрії (хронологізація. Перший та другий періоди) / А. Голуб // збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету Івана Огієнка. Сер.: Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 30-40.
8. Дідкова Л.М. Клініко-педагогічна характеристика дітей зі стертою дизартрією // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 27. – С. 57-62.
9. Дідкова Л.М. Корекційна робота при стертій дизартрії // Науковий

часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 23. – С. 63-66.

10. Дідкова Л.М. Мовленнєва і немовленнєва симптоматика стертої дизартрії // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 21. – С. 69-72.

11. Довідник вчителя-логопеда / [авт.-упор. С.М. Лупінович] – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 112 с.

12. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2-х т. – М.: Просвещение, 1986. – Т. 1. – 427 с.

13. Івахненко В. М. Корекція вад мовлення засобами театральної педагогіки / В.М. Івахненко // Логопед. – 2012. – № 7. – С. 2-5.

14. Ілляшенко Т.Д., Стадненко Н.І. Аномальна дитина в школі: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 120 с.

15. Казачанська І.М. Подорож до лісової школи: корекційно-розвивальні арттерапевтичні заняття / І.М. Казачанська // Логопед – 2012. – № 7. – С. 23-27.

16. Каменєва-Замараєва Т.В., Рудяк Л.В., Тимошенко Л.М. Розмовник. Логопедичні завдання для роботи вихователя. – Х.: Вид.група «Основа», 2013. – 256 с.

17. Канарська М. В. Психотерапія в логопедичній практиці / М.В. Канарська // Логопед. – 2013. – № 5. – С. 19-21.

18. Козьявкін В.І. Детские церебральные параличи: медико-психологические проблемы / В. Козьявкін, Л. Шестопалова, В. Подкорытов. – Львов: Медицина. – 1999. 246 с.

19. Карелина И.Б. Новые направления в коррекции минимальных дизартрических расстройств // Дефектология. – 2000. – № 1. – С. 24-26.

20. Кондратенко В.О. Особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з дизартрією // Логопедія: Науково-методичний журнал. – 2013. – №4. – С. 40-44.

21. Конопляста С.Ю. Дизартрія у систематиці мовленнєвих порушень (сучасний погляд) // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2019. – Вип. 66. – С. 111-116.

22. Конопляста С.Ю., Ринокалія від А до Я: Монографія. – К.: Книга-плюс. – 2016. – 312 с.

23. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія. Навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 293 с.

24. Конспект лекцій до дисципліни «Логоритміка» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, додаткової спеціальності 016 Логопедія. Одеса, 2021. 61 с.

25. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.

26. Кудярьська Т.Р. Виховання та навчання дітей з мовними порушеннями в умовах модернізації освіти / Т.Р. Кудярьська // Логопед. – 2011. – № 8. – С. 17-18.

27. Кудярьська Т.Р. Врахування структури порушення під час організації корекційної роботи / Т.Р. Кудярьська // Логопед. – 2012. – № 2. – С. 2-4.

28. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1984. – 289 с.

29. Левина Р.Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей и его влияние на овладение письмом. – М.: Просвещение, 1981. – 232 с.

30. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2001. – 269 с.

31. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
32. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповнене. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.
33. Логопедия: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под редакцией Л.С. Волковой. – М.: Просвещение, 1988. – 528 с.
34. Лопатинська В. Морально-гуманістичний зміст спілкування // Шлях освіти. – 2003. – №1. – С.27-30.
35. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. – К.: НДІ педагогіки України, 1991. – 198 с.
36. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: [Науково-методичний посібник] / Н.В. Манько. – К.: КНТ, 2008 – 256 с.
37. Марченко. І.С., Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). [Навч. посібн. для студентів вищих навч. закладів.]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 288 с.
38. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / С.І. Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін. – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.
39. Мороз Л.В. Застосування засобів рефлексотерапії у корекційній логопедичній роботі при стертій дизартрії // Актуальні питання корекційної освіти. – 2017. – С. 188-197.
40. Овчиннікова Т.С. Музика, ритм і співи в логопедичній роботі. Методичний посібник для логопедів, учителів, вихователів і музикальних керівників загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів / Т.С. Овчиннікова, Л.О. Федорович / За наук. ред. Л.О. Федорович. – Кременчук: Християнська Зоря, 2009. – 88 с.

41. Олійник Г.А. Виправлення недоліків звуковимови й мовлення в учнів: [Метод. Посібник] / Г.А. Олійник, за ред. О. Давидова. – К.: Основа. –1997. – 306 с.
42. Пінчук Ю.В. Мовленнєві вправи для виховання у дітей правильної вимови звуків Р, Р', Л, Л' / Ю.В. Пінчук, Л.Л. Циба. – К.: КНТ, 2007. – 215 с.
43. Плиска О.І. Фізіологія вищої нервової діяльності та сенсорних систем: Посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 285 с.
44. Психотерапія в логопедичній практиці: Методичні рекомендації / Укладач Н.М. Ушанська. – К.: РУМК, 1992. – 24 с.
45. Рібцун Ю.В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток: навч.-метод. посіб. – Львів: Світ, 2020. – 264 с.
46. Савченко М.А., Методика виправлення вад вимови фонем у дітей: Навчальний посібник. – Тернопіль: Мандрівець. – 2011. – 160 с.
47. Савчин М. Педагогічна психологія. – Дрогобич: Відродження, 1998. – 142 с.
48. Сак Т.В. Особлива дитина: Від народження до 6 років: Поради батькам. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 144 с.
49. Словарь практического психолога / Составитель С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.
50. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.
51. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.
52. Социальная психология личности в вопросах и ответах / Под редакцией В.А. Лабунской. – Кишинев: Гардарика, 1999. – 397 с.
53. Спеціальна педагогіка: [понятійно-термінологічний словник] / За ред. акад. В.І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
54. Тарасун В.В. Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного

віку з особливостями в розвитку. Монографія. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – 392 с.

55. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями у розвитку. Монографія. – К.: Вид-во НПУ ім.М.П. Драгоманова, 2008. – 299 с.

56. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. – 348 с.

57. Тарасюк А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2020. – С.234-329.

58. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2006. – 148 с.

59. Тишина Л.А. Влияние словарной работы на развитие связной речи дошкольников с общим недоразвитием речи / Л.А. Тишина, Г.Р. Кузахметова // Логопедия. – 2007. – №2. – С.59-63.

60. Трофименко Л.І. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II–III ступенів // Дефектологія. 2007. – №3. – С.34-40.

61. Рібцун Ю.В. До питання диференційної діагностики дислалії та мінімальних проявів дизартрії // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. – 2012. – №21. – С. 227-232.

62. Ручко С.М. Организация взаимодействия учителя-логопеда и воспитателей в коррекционной работе: на материале лекс. темы "Домашние животные" / С.М. Ручко // Логопед. – 2011. – № 5. – С. 10-16.

63. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2006. – 148 с.

64. Тищенко В.В., Рібцун Ю.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: Поради батькам / В.В. Тищенко, Ю.В. Рібцун. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 128 с.

65. Федорович Л.О. Конспекти логоритмічних занять із дітьми дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення / Л.О. Федорович, Я.О. Пищалка. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС»ЛТД. – 2009. – 288 с.

66. Хілько Г.О. Логоритміка для дітей-логопатів дошкільного віку / Г.О. Хілько, І.М. Зятіна // Логопед. – 2013. – N 8. – С. 40-45.

67. Хрестоматія з логопедії / За ред. Шеремет М.К., Мартиненко І.В. – К.: КНТ, 2006. – 361 с.

68. Шеремет М.К. Корекція просодичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією: навч.-метод. посіб. / М.К. Шеремет, О.В. Боряк. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2013. – 192 с.

69. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): Навчальний посібник. – К.: Голос. – 2009. – 244 с.

70. Школьник С.Я. Мовні віршовані ігри та вправи з музичним супроводом для дітей-дошкільників, що мають вади мовлення. – Харків: Торнадо. – 1999. – 80 с.